

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ НА УДИВЛЕНИЕТО В БЪЛГАРСКАТА И ГРЪЦКАТА ФРАЗЕОЛОГИЯ

*Христина Марку, Сотирия Пападопулу
Тракийски университет „Демокрит“, Комотини*

CONCEPTUALIZATION OF SURPRISE IN BULGARIAN AND IN GREEK PHRASEOLOGY

*Christina Markou, Sotiria Papadopoulou
Democritus University of Thrace in Komotini*

In this paper we investigate the conceptualization of surprise in phraseological units in Bulgarian and Greek language. We focus on the analysis of metaphorical models using cognitive metaphor theory tools. Our findings allow the preliminary conclusion that both languages employ similar metaphorical models to conceptualize the emotion of surprise. The analysis of the phraseological material shows that the axiologically neutral and negative phraseological units predominate in both languages.

Key words: emotion, surprise, conceptualization, conceptual metaphor, phraseological units, Bulgarian, Modern Greek

1. Увод

Езиковото изразяване на удивлението¹ не се нарежда сред най-предпочитаните от изследвателите емоционални концепти. Като емоционална реакция на нещо неочаквано, удивлението е тясно обвързано с възприятието и с редица когнитивни процеси, което води до разногласия по въпроса за статута му. Специфичните признаци, които го характеризират, до голяма степен оправдават липсата на единодушие по въпроса дали следва да бъде включвано в списъка на базовите емоции (вж. Екман, Фризен и Елсуърт 1982, Екман 1992, 1999, Изард 1977, 1991, Плутчик 1980, Томкинс 1984, Фрийда 1986, Роузман

¹ В настоящото изследване удивление и изненада се употребяват като синоними взаимозаменяемо.

2001). Категорично несъгласие с определянето на удивлението като емоция изразяват А. Ортони и Т. Търнър, като основният им аргумент освен наличието на когнитивни характеристики е неговият неутрален характер и фактът, че то придобива положителен или отрицателен знак само в съчетание с други емоции, като гняв, страх, възхищение, радост (Ортони и Търнър 1990: 317 – 318). Кинетичните, жестикуларните и езиковите реакции (вж. Майер и др. 1991, Лепенишева 2012, Годар 2014), съпровождащи удивлението и известни още от теорията на Дарвин (1872/1965), също не се приемат за сигурни индикатори на емоцията (Ортони, Търнър 1990: 321, Ортони, Клор, Колинс 1988: 11). Необходимо е да се отбележи, че в рускоезичната литература не се подлага на съмнение принадлежността на удивлението към основните емоции (Апресян 1995, Дорофеева 2002, Сергеев 2004, Апресян 2011, Лепенишева 2012, вж. и Томадаки, Марку 2014: 538).

Удивлението се поражда в ситуации, които се оценяват като несъответстващи на обичайното или очакваното развитие на нещата, т.е. свързано е с опровергаване на предварителните очаквания и нарушаване на вероятностната прогноза. Неизбежна е връзката му с когнитивните процеси на преценка на ситуацията и сравнение ('cold cognition', вж. Щайнмайер-Пелстер и др. 1995). Окачествявано е като оценъчно неутрално емоционално явление, предизвикано от осъзнаването на нещо неочаквано, с усложнена, в сравнение с останалите емоции, концептуална структура (Валетопулос 2013, 2014: 97 – 100). То може да бъде придружено от чувство на радост, страх и стрес (Ортони и др. 1988: 127 – 174, Валетопулос, Моциу 2014: 155).

Настоящото изследване е посветено на концептуализацията на удивлението в българската и новогръцката фразеология. Предмет на изследването е когнитивното съдържание на езиковите изрази на концепта за удивление на фразеологично равнище. Разглеждат се глаголни и именни фразеологични единици със значение на удивление, разбирано като реакция на нещо неочаквано, внезапно и непредвидено. Основна цел на изследването е въз основа на анализиране на метафоричните модели на концептуализация на удивлението в българския и гръцкия език да се изведе общото и специфичното в езиковия изказ. Обръща се внимание на заложените в езиковите единици особени културни импликации, като се има предвид, че емоциите са повлияни от социалните и културните структури, представлявайки техни съставни части (Валетопулос, Моциу 2017: 256).

2. Работен корпус

За нуждите на изследването е съставен корпус, който включва семантични фразеологизми със значение на удивление. Извън него остават прагматичните фразеологични единици, маркиращи ситуации на изненада и удивление.² Българските фразеологизми са ексцерпирани основно от Фразеологичния речник на българския език (ФРБЕ). Източници на гръцките фразеологични единици са двата големи речника на новогръцкия език (Речник на новогръцкия език на Г. Бабиньотис и Речник на новогръцкия език на Фондация „М. Триандафилидис“), както и специализирани фразеологични речници и сборки (Влахопулос 2007, Нацулис 1989).

В работния корпус са включени фразеологични единици, отговарящи напълно на възприетите във фразеологията критерии за идиоматичност (Баранов, Доброволски 1996), но и фразеологични съчетания с по-ниска степен на устойчивост.³

3. Класификация на фразеологизмите за удивление въз основа на начина на концептуализация

3.1. За целите на съпоставителното изследване привличаме фразеологични единици, изразяващи удивление като неутрално моментно емоционално изживяване – реакция на нещо ненадейно, внезапно и непредвидено. Тази реакция няма положителна или отрицателна оценка, тя завършва единствено с констатирането на неочаквания факт, който впоследствие може да бъде оценен като положителен или отрицателен и да повлече след себе си чувство на страх, възторг, радост (вж. Валетопулос, Моциу 2014: 158).

Според своята семантика фразеологизмите със значение на удивление могат да бъдат разпределени в две основни категории. Първата от тях съдържа единици, описващи външните симптоми на нарушени основни функции на организма (намален контрол върху тялото и движенията, загуба на основни функции). При втората категория фразеологични единици фокусът е върху пълното отсъствие на реакция от страна на субекта поради неспособността му да възприеме и прецени ситуацията – параметър, считан за основен при проявата на удивлението (Томадаки, Марку 2014: 542). В тези единици липсва оценката на

² По-конкретно за семантични и прагматични фразеологизми вж. Моциу (2012).

³ По-подробно по въпроса за критериите за идиоматичност в зависимост от степента на устойчивост на единиците и границите между отделните групи фразеологизми вж. Баранов, Доброволски (1996), Калдиева-Захариева (2005: 34), Анастасиади-Симеониди, Ефтимииу (2006), Мини, Фотопулу (2009).

ситуацията като потенциално опасна, фокусът пада по-скоро върху описанието на удивлението, отколкото върху представянето на последиствията от него върху субекта (Валетопулос, Моциу 2014: 162 – 163). В рамките на двете по-общи категории се оформят подкатегории въз основа на метафоричните модели, залегнали във вътрешната форма на всяка една единица (Валетопулос, Моциу 2017: 262 – 263).

3.1.1. Най-многочислени са фразеологичните единици, в основата на които концептуалните метафори са свързани с последиствията от изживяването на удивлението върху субекта, изразяващи се в забележими външни симптоми: загуба на контрол над сетивата, видими нарушения в основните функции на отделни части на тялото, най-вече на лицето (очи, уста, език, движения, реч, слух, зрение).⁴ На първо място моментното изживяване на силна изненада се представя като блокиране на жизненоважния процес на дишането, спиране на поемането на въздух (вж. Таблица 1). Конкретният израз може да бъде отнесен към онези фразеологизми, чиято употреба е свързана най-вече със ситуации на „приятна изненада“.

Най-прототипен симптом на изненадата и удивлението изглежда загубата на говорни способности. Неспособността за произвеждане на реч се назовава пряко (*онемявам, губя говор*) или се представя като следствие от поразен орган или липса на контрол и координация на движенията: *увисва ми ченето, зяпвам, оставам с отворена уста*. Трябва да отбележим асиметрията между двата езика: срещу гръцкия фразеологизъм, представящ загубата на слух като сигурен показател за удивлението, не откриваме съответствие в българския език.

3.1.2. Удивлението се изживява от субекта като нарушена способност за възприемане и загуба на контрол върху умствената дейност. Единиците, поместени по-долу в Таблица 2, описват ситуации на констатиране на значимо несъвпадение между предварителните прогнози и внезапно настъпилия факт, те се фокусират именно върху елемента на опровергаване на очакванията и на неприемливостта на новата ситуация. Реакцията на субекта се изразява в загуба на способността за мислене или в подлагане на съмнение на възприеманата информация поради несъответствие с предишното познание за даден обект, факт, събитие.

⁴ За двойката езици руски и гръцки вж. Валетопулос, Моциу (2017: 254 – 275).

Таблица 1

Български	Гръцки
Спиране на дишането	
<i>спира ми дъхът</i>	<i>μου κόβεται η ανάσα</i> букв. ‘прекъсва ми се дъхът’, спира ми дъхът от изненада, стъписване <i>πιάστηκε η αναπνοή μου</i> букв. ‘хвана ми се дъхът’, спира ми дъхът
Загуба на говорни способности	
<i>гълтвам си езика, замлъквам от силна изненада, смайване, учудване от нещо</i> ⁵ <i>гълтам си граматиката, не мога дума да промълвя, твърде слиян съм</i> <i>онемявам от изненада, губя способността си да говоря</i> <i>загубих говор и картина, губя способността си да говоря и възприемам, напълно съм слиян</i>	<i>μένω άφωνος-άλαλος-άναυδος</i> букв. ‘оставам безмълвен, ням, без глас’ <i>μου κόβεται η μιλιά,</i> букв. ‘прекъсва ми се речта’, губя говора си
Загуба на координация и контрол върху устата и очите	
<i>оставам с отворена уста, шокиран съм от нещо</i> <i>зяпвам от изненада</i> <i>увисва ми/пада ми ченето</i>	<i>μένω με το στόμα ανοιχτό</i> букв. ‘оставам с отворена уста’
<i>опулвам очи, ококорвам очи, облещвам очи, широко отварям очи от изненада, смайвам се</i> <i>събирам очите, предизвиквам силна изненада или силно възхищение от нещо</i> <i>очите му стават на ластик (понички), силно изненадан и възхитен съм от нещо</i>	<i>πετάγονται τα μάτια έξω,</i> букв. ‘изскачат ми очите’, <i>γουρλώνω τα μάτια από κατάπληξη,</i> букв. ‘опулвам, облещвам очи от удивление’ <i>τρίβω τα μάτια μου,</i> букв. ‘трия си очите’, много съм удивен, често и възхитен едновременно от нещо
Загуба на слух	
—	<i>κουφάθηκα από έκπληξη,</i> букв. ‘оглушах от изненада’ <i>με κούφανε κάτι ή κάποιος</i> букв. ‘оглуши ме’, нещо или някой ме стъписна, шокира

⁵ Сходният гръцки фразеологизъм *καταπίνω τη γλώσσα μου* показва формална, но не и семантична симетрия, тъй като означава ‘гълтам си езика’ от срам, а не от изненада. В този смисъл може да се окачества като „faux amis“.

Таблица 2

Български	Гръцки
Загуба на разум и способност за мислене	
<i>губя ума и дума, губя си акъла/ума, стъписвам се, смайвам се, обърквам се</i>	<i>τα' χάνω</i> , букв. 'губя ги' ⁶ , губя разума си, в пълно объркване и смут съм <i>παθαίνω ταρακούλο/σοκ</i> , букв. 'получавам, изпитвам объркване, шок', дълбоко съм шокиран и объркан
Подлагане на съмнение на възприеманата чрез очите и ушите информация	
<i>не вярвам на очите си, на ушите си, много съм изненадан поради пълно разминаване между очакваното и реалния факт</i>	<i>δεν πιστεύω στα μάτια μου – στα αυτιά μου</i> , букв. 'не вярвам на очите си/ушите си'
Загуба на главата, косата, шапката	
<i>падна ми шапката, да ти падне шапката, за израз на учудване, възхищение, сливане от нещо хубаво или необикновено</i>	<i>μου φεύγει το τσερβέλο/μυαλό/καφάσι</i> , букв. 'пада ми, губя си мозъка, ума, главата', силно изненадан, шокиран съм от нещо <i>καράφλιασα από κατάπληξη</i> , букв. 'оплешивявам, пада ми косата', шокиран съм от нещо неочаквано и абсурдно

3.2. Втората основна категория фразеологизми представя неспособността на субекта да реагира в резултат на несъответствие между очакваното развитие на нещата и внезапно настъпил факт, метафоризиран като падащо отгоре природно явление (гръм, гръмотевица), което поражда човека и му причинява парализа или затруднения в движенията и неспособност за реагиране. Отбелязвано е, че основна характеристика на езиковия израз на удивлението е възможността да бъде представено възходящо, с различно ниво на интензитет (Томадаки, Марку 2014: 544). Фразеологичните единици, принадлежащи към разглежданата категория и поместени в Таблица 3, обикновено описват висока степен на проява на емоцията.

⁶ Подробна информация за структурата и семантиката на фразеологичните единици с кратка винителна местоименна форма в новогръцкия език вж. Янисова (2008: 1 – 19).

Таблица 3

Български	Гръцки
Неспособност за реакция поради внезапен удар от поразяваща сила (природно явление)	
<i>оставам като треснат/като гръмнат като ударен от гръм, не съм в състояние да се движа и да реагирам вцепенявам се/вкамениявам се от изненада, падам от изненада, парализирам се от неприятна изненада</i>	<i>μένω κεραυνοβολημένος, букв. 'оставам като гръмнат' μένω αποσβολωμένος, букв. 'оставам втрещен' μένω εμβρόντητος, букв. 'оставам като ударен от гръм', μένω σύζυλος, букв. 'оставам вдървен', вцепенен от неприятна изненада μένω στήλη άλατος-κολώνα-παγωτό-κάγκελο-άγαλμα (жарг.), букв. 'оставам (като) стълб от сол/колона/лед/парамет/статуя'⁷</i>
Неспособност за реакция поради внезапен непредвидим обрат	
<i>дойде ми като гръм от ясно небе, за нещо, което се случва съвсем ненадейно, изневиделица и предизвиква смут и объркване</i>	<i>σαν κεραυνός εν αιθρία, букв. 'като гръм от ясно небе', за неочаквана, внезапна новина, която предизвиква объркване и обикновено се свързва с неблагоприятно развитие на нещата</i>
Оказвам се в непредвидима ситуация	
<i>оставам като в небрано лозе, изненадан съм, неочаквано изпадам в неудобно, неловко положение</i>	<i>πιάνω στα πράσα, букв. 'хващам в пряза', изненадвам някого, хващам го ненадейно да върши нещо нередно</i>

Неочакваният факт може да бъде представен като предмет, който внезапно и ненадейно се стоварва върху човека, при което той не успява да реагира:

⁷ Вариантите са възникнали върху първоосновата на библейския израз στήλη άλατος, 'стълб от сол'.

Таблица 4

Български	Гръцки
Удивлението е падащ предмет	
<i>като ударен/цапнат (плеснат) с мокър парцал, за силна изненада от нещо много неприятно</i>	<i>μου έρχεται καταπέλτης/νταμπλάς⁸/ κατακούτελα/κεραμίδα, букв. 'идва ми катапулт, удар право в челото, керемиди', получавам удар по главата, за особено силна изненада</i> <i>μου 'ρχεται ο ουρανός σφοντύλι, букв. 'идва ми (от) небето удар (тежест, прешлен на вретено)'</i>
Удивлението е смъртоносен удар	
–	<i>με στέλνει αδιάβαστο, букв. 'изпраща ме неопян', за ненадейно възникнал факт</i>

Като една от основните причини, пораждащи удивление, е посочвано дълбокото несъответствие между съществуващото познание и предварителните прогнози, от една страна, и непредвиденото развитие и опровергаването на очакванията, от друга (Томадаки, Марку 2014: 543). Това разминаване между очакванията и реалността може да бъде представено като падане от голяма височина.

Таблица 5

Български	Гръцки
Удивлението е падане от височина	
<i>падам от небето, падам от Марс, силно изненадан съм от несъответствието между предварителните ми представи за нещо и това, което се случва</i>	<i>πέφτω από τα σύννεφα – букв. 'падам от облаците' неприятно изненадам съм от несъответствието между очакванията ми и това, което се случва</i>

Когато фразеологичните единици със значение на удивление не са аксиологично неутрални, те са с положителен или отрицателен знак, като в тези случаи обикновено преливат в други емоции. Интерес представлява наблюдението, направено от Ф. Валетопулос и Е. Моциу (2017: 268), че в гръцки и руски език удивлението е свързано най-вече с отрицателно или неутрално изживяване и много по-рядко носи положителен знак. При значителна част от отрицателно маркираните фразеологизми

⁸ νταμπλάς от тур. damla със значение 'дамла, парализа, мозъчен удар, удар по главата'

границите между удивлението и следващата го негативна емоция (обикновено страх) са размити и неясни, оформяйки „сиви зони“ (Валетопулос, Моциу 2014: 163). В българския и гръцкия език при фразеологичните единици от първата категория (вж. представените по-горе две основни категории фразеологизми) фокусът е не толкова върху степента на нарушените телесни функции, колкото върху внезапността на предизвикалия ги факт, съчетана често със заплахата от потенциално съществуваща опасност. Тъй като в семантичната структура на дадените фразеологизми са заложили едновременно признаците „внезапност“ и „потенциална опасност“, те оформят гранични „сиви зони“ от единици, чиято семантика прелива между удивлението и страха. При фразеологизмите със значение на удивление преобладава семантичният елемент „внезапност“, а последствията върху субекта са повърхностни. Телесните и функционалните нарушения, които емоцията предизвиква върху субекта, стават по-дълбоки и по-сериозни със засилването на усещането за опасност, а в семантиката на единиците явно присъстват и признаците на страха (Валетопулос, Моциу 2017: 265).

4. Основни изводи

Въз основа на представения съпоставителен анализ на фразеологични данни, основан върху анализ на концептуално-метафоричните схеми, могат да бъдат формулирани някои общи изводи. Както в българския, така и в гръцкия език се обособяват две категории единици, описващи удивлението като неутрално моментно емоционално изживяване, предизвикващо нарушения на основни органични функции у човека и неспособност за реакция поради внезапността на факта и настъпилото разминаване с предварителните очаквания. В основата на фразеологизмите за удивление са заложили семантичните елементи *внезапност* и *нарушение на основни функции на човека* като последствие на удивлението. Представлява интерес наблюдението, че когато в основата на вътрешната форма лежи признакът „внезапност“, фразеологизмите остават аксиологично неутрални и експлицират „чисто удивление“. В същото време част от фразеологизмите, изградени върху последствията от емоцията върху субекта, принадлежат към размитите между различните емоции „сиви зони“. Твърде често семантиката на удивлението е трудно отделима от страха или срама. В други случаи реакцията от нещо неочаквано хубаво прераства във възхищение или радост.

Въз основа на материала, с който разполагаме, изглежда, че и в двата езика преобладават аксиологично неутралните или негативно-

оценъчните фразеологизми за удивление. Много по-малък е броят на единиците за положително удивление. В рамките на емоционалните категории съществуват различни „емоционални области“, в които отделните емоции са в различна степен обусловени от биологичните и социокултурните фактори (Валетопулос, Моциу 2017: 256). Удивлението като емоционално явление с твърде ограничена продължителност и ярко изразени когнитивни характеристики е обвързано с универсални човешки биологични и ментални процеси, създаващи един „универсален биологичен човешки профил“ (Валетопулос, Моциу 2017: 257). Това означава по-висок относителен дял на универсалните признаци за сметка на по-ниската социокултурна зависимост на емоцията. Спецификата на езиковия израз на удивлението в разглежданите езици се проявява в отношението му с други емоции и абстрактни понятия (радост, възхищение, страх, отвращение и др.) и в оформящите се между тях зони на препокриване. Съпоставителният анализ показва, че в българския език фразеологизмите, в които удивлението е представено в по-чист вид, без нюанси на други емоции, са относително повече, отколкото в гръцкия. Що се отнася до етноспецифичните елементи, те се откриват в образните компоненти на фразеологизмите. За да могат да бъдат формулирани по-прецизни изводи, е необходим задълбочен анализ на единиците във всяка отделна подкатегория.

ЛИТЕРАТУРА

- Анастасиади-Симеониди, Ефтимииу 2006:** Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Ευθυμίου, Α. *Οι στερεότυπες εκφράσεις και η Διδακτική της Νέας Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας.* [Anastasiadi-Simeonidi, A., A. Efthymiou. *Oi stereotypes ekfraseis kai i Didaktiki tis Neas Ellinikis os Defteris Glossas.*] Αθήνα: Πατάκη, 2006.
- Апресян 1995:** Апресян, В. Ю. Эмоции: современные американские исследования. [Apresyan, V. Yu. *Emocii: sovremennye amerikanskie issledovaniya.*] // *Семиотика и информатика.* Москва, 1995, 82 – 97.
- Апресян 2011:** Апресян, В. Ю. Опыт кластерного анализа: русские и английские эмоциональные концепты. [Apresyan, V. Yu. *Opyt klasterного analiza: russkie i angliyskie emocional'nye koncepty.*] // *Вопросы языкознания.* Москва, 2011, № 1, 19 – 51.
- Бабиньотис 2008:** Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας.* [Bampiniotis, G. *Lexiko tis Neas Ellinikis Glossas.*] Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, (Γ' έκδοση), 2008.

- Βαράνω, Δοβροβόλσκι 1996:** Βαράνω Α., Δ., Δοβροβόλσκι. Ιδιοματιχност и идиомы. [Baranov, A., D. Dobrovol'skij. Idiomaticnost' i idiomu.] // *Вопросы языкознания*. Москва: Академический научно-издательский, производственно-полиграфический и книгораспространительский центр „Наука“, 1996, № 5, 51 – 64.
- Βαράνω, Δοβροβόλσκι 1996:** Baranov, A., D. Dobrovol'skij. Cognitive modeling of actual meaning in the field of phraseology. // *Journal of Pragmatics*. V. 25, I. 3, 1996, 409 – 429.
- Βαλετοπούλοσ 2013:** Valetopoulos, F. Définir la peur et la surprise en grec moderne et en français. // H. Chuquet, R. Nita et F. Valetopoulos (éds). *Des sentiments au point de vue: études de linguistique contrastive*. Rennes: PUR, 2013, 95 – 116.
- Βαλετοπούλοσ 2014:** Valetopoulos, F. Les propriétés combinatoires des prédicats de surprise. // Peter Blumenthal, Iva Novakova, and Dirk Siermann (eds), *Les émotions dans le discours. Emotions in discourse*, Berne: Peter Lang, 2014b, 95 – 106.
- Βαλετοπούλοσ, Μότσιу 2014:** Βαλετόπουλοσ, Φ., Ε. Μότσιу. Φόβος και έκπληξη: ορισμός και περιγραφή. [Valetopoulos, F., E. Motsiou. Fovos kai ekplixi: orismos kai perigrifi.] // *ICGL 11 Proceedings* (11th International Conference on Greek Linguistics). Rhodes: University of the Aegean, 2014, 151 – 165.
- Βαλετοπούλοσ, Μότσιу 2017:** Βαλετόπουλοσ, Φ., Ε. Μότσιу. Η φρασεολογία του φόβου και της έκπληξης στα ρωσικά και τα ελληνικά: διαγλωσσική σύγκριση. [Valetopoulos, F., E. Motsiou. I fraseologia tou fovou kai tis ekplixis sta rosika kai ta ellinika: diaglossiki sygkrisi.] *Ταυτότητες: γλώσσα και λογοτεχνία*. Πρακτικά του Διεθνούς συνεδρίου για τα 20 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του ΔΠΘ. 2017, τόμος Α', 254 – 275.
- Βλαχοπούλοσ 2007:** Βλαχόπουλοσ, Σ. Λεξικό των Ιδιωτισμών της Νέας Ελληνικής. [Vlahopoulos, S. Lexiko ton Idiotismon tis Neas Ellinikis.] Αθήνα: Κλειδάριθμοσ, 2007.
- Годард 2014:** Goddard, C. Interjections and emotion (with special reference to 'surprise' and 'disgust'), *Emotion Review*, 2014, № 6, 53 – 63, <http://emr.sagepub.com/content/early/2013/09/12/1754073913491843>. (02.11.2017).
- Дарвин 1872:** Darwin, C. R. *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. London: John Murray, 1872.
- Дорофеева 2002:** Дорофеева, Ν. Удивление как эмоциональный концепт. [Dorofeeva, N. Udivlenie kak emocional'nyj koncept.] PhD

- Dissertation. Volgograd, 2002, <<http://lincon.narod.ru/autoref3.htm>> (30.10.2017).
- Екман 1992:** Ekman, P. An argument for basic emotions. // *Basic Emotions*. Nancy L. Stein and Keith Oatley (eds). Hove, UK: Lawrence Erlbaum, 1992, 169 – 200.
- Екман 1999:** Ekman, P. Basic emotions. // *The Handbook of Cognition and Emotion*. Tim Dalgleich and Mick Power (eds). New York: J. Wiley and Sons), 1999, 45 – 60.
- Екман, Фризен, Елсуърт 1982:** Ekman, P., Friesen, V. W. Ellsworth, Ph. Does the face provide accurate information? // *Emotion in the human face*. Paul Ekman (ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum, 2nd ed., 1982, 56 – 110.
- Изард 1977:** Izard, C. E. *Human Emotions*. New York: Plenum Press, 1977.
- Изард 1991:** Izard, C. E. *The Psychology of Emotions*. New York: Plenum Press, 1991.
- Калдиева-Захариева, ред. 2005:** *Проблеми на съпоставителното изследване на българската и румънската фразеология*. Ред. Ст. Калдиева-Захариева. [Problemi na sapostavitelното izsledvane na balgarskata i rumanskata frazeologiya. Kaldieva-Zaharieva, St. red.] София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2005.
- Лепенишева 2012:** Лепеньшева, А. А. *Языковая репрезентация эмоций удивления в английском языке*. [Lepenysheva, A. Yazykovaya reprezentatsiya emotsii udivleniya v angliiskom yazyke.] Автореферат дис. канд. филолог. наук. СПб. 2012.
- Майер и др. 1991:** Meyer, W. U., M. Niepel, U. Rudolph, A. Schützwohl. An experimental analysis of surprise. // *Cognition and Emotion*, 1991, vol. 5, is. 4, 295 – 311.
- Мини, Фотопулу 2009:** Μίνη, Μ., Α. Φωτοπούλου. Τυπολογία των πολυλεκτικών ρηματικών εκφράσεων στα λεξικά της Νέας Ελληνικής: όρια και διαφοροποιήσεις. [Mini, Μ., Α. Fotopoulou. Typologia ton polylektikon rimatikon ekfraseon sta lexika tis Neas Ellinikis: oria kai diaforopoiiseis.] // *Selected papers of the the 18th ISTAL*. Πρακτικά του 18ου Διεθνούς Συμποσίου Θεωρητικής & Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας & Φιλολογίας του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη (4-6/05/2007), 491 – 503.
- Μοτσιу 2012:** Μότσιου, Ε. Κατηγορίες πραγματολογικών φρασεολογισμών. [Motsiou, E. Katigories pragmatologikon fraseologismon.] // *Selected papers of the 10th ICGL* (10th International Conference of Greek Linguistics). Komotini: Democritus University of Thrace, 2017, 960 – 964.

- Ναцулис 1989:** Νατσούλης, Τ. Λέξεις και Φράσεις Παροιμιώδεις. [Natsoulis, T. Lexeis kai Fraseis Paroimiodeis.] Αθήνα: Σμυρنيωτάκης, 1989.
- Νичева, Спасова-Μιχαήлова, Чолакова 1974 – 1975:** Νичева, Κ., С. Спасова-Μιχαήлова, Κ. Чолакова. *Φразеолоγичен речник на българския език*, т. I и II. [Nicheva, K., S. Spasova-Mihailova, K. Cholakova. *Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik*, vol. 1, 2.] София: БАН, 1974 – 1975.
- Ортони, Джералд, Колинс 1988:** Ortony, A., C. Gerald, A. Collins. *The Cognitive Structure of Emotions*. University Press Cambridge, 1988.
- Ортони, Клор, Колинс 1988:** Ortony, A., G. L. Clore, A. Collins. *The cognitive structure of emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Ортони, Търнър 1990:** Ortony, A., T. J. Turner. What's basic about basic emotions? // *Psychological Review*, 1990, № 97, 315 – 331.
- Плутчик 1980:** Plutchik, R. The nature of emotions. // *American Scientist*, № 893, 1980, 44 – 350.
- Речник на новогръцкия език 1998:** ΛΚΝΕ: Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής [Lexiko tis Koinis Neoellinikis.] Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998.
- Роузман 2001:** Roseman, I. J. A model of appraisal in the emotion system: Integrating theory, research, and applications. // *Appraisal processes in emotion: Theory, methods, research*. К. R. Scherer, A. Schorr, & T. Johnstone (eds.). New York: Oxford University Press, 2001, 68 – 91.
- Сергеев 2004:** Сергеев, А. I. *Контрастивно-семантический анализ концепта «удивление» в русском и немецком языках: На материале произведений Н. В. Гоголя и Э. Т. А. Гофмана* [Sergeev, A. Kontrastivno-semanticheskii analiz koncepta «udivlenie» v russkom i nemeckom jazykah: Na materiale proizvedeniy N. V. Gogol'a i E. T. A. Gofmana.] Дис. канд. филол. наук. Москва: МИГУ, 2004.
- Томадаки, Марку 2014:** Θεωμάδακη, Ε., Χ. Μάρκου. Εκφράζοντας έκπληξη: Γλωσσικά μέσα στην ελληνική και στη βουλγαρική γλώσσα. [Thomadaki, E., Ch. Markou. Ekfrazontas ekplixi: Glossika mesa stin elliniki kai sti voulgariki glossa.] // *ICGL 11 Proceedings* (11th International Conference on Greek Linguistics). Rhodes: University of the Aegean, 2014, 537 – 548.
- Томкинс 1984:** Tomkins, S. S. Affect theory. // *Approaches to emotion*. // К. R. Scherer & P. Ekman (eds.). Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1984, 163 – 195.
- Фрийда 1986:** Frijda, N. *The Emotions*. New York: Cambridge University Press, 1986.

- Шейвър, Шварц, Кирсон, О'Конър 1987:** Shaver, P., J. Schwartz, D. Kirson, C. O'Connor. Emotion knowledge: Further exploration of a prototype approach. // *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1061 – 1086.
- Щайнсмайер-Пелстер, Мартини, Райзенцайн 1995:** Stiensmeier-Pelster, J., A. Martini, R. Reisenzein. The role of surprise in the attribution process. // *Cognition and Emotion*, 1995, № 9, 5 – 31.
- Янисова 2008:** Янисова, Хр. Фразеологични единици с кратка винителна местоименна форма в новогръцкия език (паралели с българския език). [Frazeologichni edinitsi s kratka vinitelna mestoimenna forma v novogratskiya ezik (paraleli s balgarskiya ezik).] // *Съпоставително езикознание*, 2008, кн. 3, 1 – 19.